

УДК 598.2(477.7)

**Перспективи збереження біорізноманіття та зоокомплексів
у національному природному парку «Джарилгацький»
шляхом зонування території та приєднання нових ділянок**

В. І. Лисенко*, О. І. Кошелєв, В. О. Кошелєв**, О. М. Писанець****

**Мелітопольський інститут соціальних та екологічних технологій*

Міжнародного університету «Україна», Мелітополь, Україна, vilysenk@rambler.ru

***Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
Мелітополь, Україна, akoshelev4966@gmail.com*

**Prospects for biodiversity and animal communities conservation
in the National Park “Dzharylgatsky”
through territory zoning and aggrandizement**

V. I. Lysenko*, O. I. Koshelev, V. O. Koshelev**, O. M. Pysanets****

**Melitopol Institute of Social and Environmental Technologies
of International University “Ukraine”, Melitopol, Ukraine*

***Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine*

Національний природний парк «Джарилгацький» (далі Парк), створений 11.12.2009 р. у Скадовському районі Херсонської області, розташований у межах Рамсарського угіддя «Каркінітська та Джарилгацька затоки» (87 000 га), знаходиться на важливому шляху масової міграції птахів і є територією потужного трансконтинентального Азіатсько-Європейського екокоридору, де перебувають у різні сезони року рідкісні види птахів, що потребують особливої охорони. Парк має за мету збереження, відтворення та раціональне використання типових і унікальних природно-ландшафтних та історико-культурних комплексів північного Причорномор'я. Його створення пропонувалось із давніх часів (Браунер, 1929) і в останні роки (Ардамацкая, 1998; Ардамацкая, Полуда, 2000; Marushevsky, 2003; та інші). Одне з найважливіших завдань, покладених на Парк, – збереження водно-болотного угіддя між народного значення «Каркінітська та Джарилгацька затоки» та його природних компонентів.

Однак наразі Парк має невелику площу – лише 10 000 га, у тому числі 805 га земель державного підприємства «Скадовське дослідне лісомисливське господарство», що вилучаються в установленому порядку та надаються Парку у постійне користування, і 6 726 га земель державного підприємства «Скадовське дослідне лісомисливське господарство» та 2 469 га акваторії Джарилгацької затоки Чорного моря, що включаються до його складу без вилучення у землекористувачів (Положення про НПП «Джарилгацький»). Існуюча площа Парку складає лише 8,1 % акваторії Джарилгацької затоки. Остання площа акваторії цієї затоки, а також прилеглих до неї Каржинської та Каланчацької заток, які входять до складу Каркінітської затоки в межах Херсонської області, де розташований Парк, не мають природоохоронного статусу.

Цього явно недостатньо для ефективної охорони водно-болотного комплексу Рамсарського угіддя «Каркінітська та Джарилгацька затока» в межах Херсонської області, та забезпечення стійкості цієї екосистеми. Поза зоною парку залишається комплекс унікальних островів та півостровів з оточуючим їх аквально-острівним комплексом, де зосереджуються десятки тисяч водних і навколводних птахів у період гніздування, міграцій та зимівлі, і які є невід'ємним компонентом єдиної аквально-острівної системи зони Джарилгацької, Каржинської, Каланчацької та Широкої заток Чорного моря.

Цей незаповіданий природний комплекс поступово освоюється, тут здійснюється руйнівна експлуатація рибних запасів та інших об'єктів морської фауни, проводиться потужне браконьєрське полювання на водоплавних птахів. Все вище означене спонукає до необхідності невідкладного істотного розширення материкових територій і акваторій Парку

та для забезпечення необхідних потужностей збереження аквально-острівного комплексу Рамсарського угіддя «Каркінітська та Джарилгацька затоки» в межах Херсонської області.

Важливо приєднати до Парку такі території: частину акваторії Джарилгацької затоки, що не увійшла до території Парку (близько 27 291 га): від 46.00.58 N 33.03.29 E на кінцевій східній частині о. Джарилгач, по прямій лінії по затоці з точкою у 46.06.32 N 33.04.00 E на межі Каржинської затоки. Пропонується як господарська зона. Косу та острови Каржинські (500 га), як заповідну зону, у постійне користування) та Каржинську затоку (1 800 га як господарську зону) від 46.06.42 N 33.01.13 E (західна точка) із північною точкою 46.09 N 33.01 E та координатами 46.07 N 33.08 E на сході, загальною площею 2 900 га. Каланчацьку затоку, разом із Карабойською затокою, що розташована на північний захід від півострова Хорли (Карабойську, як господарська зона, 4 050 га), острови Каланчацькі з кілометровою смугою затоки навколо них (1 100 га) та південну частину півострова Карадай (800 га) – як заповідна зона, у постійне користування. Затоку Широку (850 га, як господарську зону) з острівками Устрічними та косою (300 га, як заповідну зону, у постійне користування) від 46.04.37 N 33.18.36 E до точки 46.04.32 N 33.21.57 E із координатами на півночі 46.06.43 N 33.19.59 E (загальною площею 1 150 га).

Включення акваторій заток Каржинська, Каланчацька, Карадайська, Широка та островів Каржинські, Каланчацькі, Устрічні з косами та південну частину півострова Карадай в територію Парку буде сприяти перш за все збереженню, відновленню та збагаченню орнітофауни островів та заток.

Орнітофауна акваторій та островів, що пропонується до включення у склад Парку, дуже багата. Тут розмножується у різні роки близько 20,5 тис. водно-болотних птахів. Більшість водоплавних гніздиться на островах, у лагунах та на черепашково-піщаних півостровах з очеретом чи іншою галофітною рослинністю. Основні колонії представлені на Каланчацьких островах (18 тис. пар), Устрічних (1,1–5,0 тис. пар), Каржинських (1,7–5,2 тис. пар). У межах запропонованої для включення в Парк території гніздяться такі водно-болотні птахи: баклан великий *Phalacrocorax carbo* Linnaeus, 1758 (близько 2,8 тис. пар), чепури велика *Egretta alba* Linnaeus, 1758 (300–700 пар) і мала *E. garzetta* Linnaeus, 1758 (500–970 пар), чапля сіра *Ardea cinerea* Linnaeus, 1758 (600–1 200 пар), мартини середземноморський *Larus melanocephalus* Temminck, 1820 (6,8–17,5 тис. пар), жовтоногий *L. cachinnans* Pallas, 1811 (1 тис. пар) і каспійський *L. ichthyaethus* Pallas, 1773 (65 пар), кричак чорнодзьобий *Gelochelidon nilotica* Gmelin, 1789 (40 пар), рябодзьобий *Thalasseus sandvicensis* Latham, 1787 (5 тис. пар), річковий *Sterna hirundo* Linnaeus, 1758 (2000 пар), коловодник звичайний *Tringa totanus* Linnaeus, 1758 (155 пар), може гніздитися каспійський кричак *Hydroprogne caspia* Pallas, 1770 тощо.

Угіддя мають велике значення в національному та міжнародному масштабі для мігруючих птахів: тут спостерігалось 100–150 тис. особин навколводних птахів восени та 100 тис. навесні. Це місце линяння лебедя-шипуну *Cygnus olor* Gmelin, 1789. У період міграцій тут збирається до 75 тис. особин інших гусеподібних. Під час міграції переважна кількість птахів концентрується на відкритій воді, прибережних мілинах, островах і солончаках. У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені свищ *Anas penelope* Linnaeus, 1758 (1,5 тис. ос.), крижень *A. platyrhynchos* Linnaeus, 1758 (17–43 тис. ос.), гуска білолоба *Anser albifrons* Linnaeus, 1758 (4 834–5 840 ос.), зустрічається червоновола казарка *Rufibrenta ruficollis* Pallas, 1769, попелюх *Aythya ferina* Linnaeus, 1758 (2,6–5,5 тис. ос.), лебідь-кликун *Cygnus cygnus* Linnaeus, 1758 (700–1 000 ос.), лебідь-шипун (8 200–11 000 ос.), лиска *Fulica atra* Linnaeus, 1758 (32,5–37,5 тис. ос.), мартини жовтоногий (6 тис. ос.) і звичайний *Larus ridibundus* Linnaeus, 1766 (25 тис. ос.), пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* Linnaeus, 1758 (600–1 000 ос.), баклан великий (до 8,5 тис. ос.) та інші.

Узимку тут може зупинятися понад 20 тис. качок, а під час міграцій по берегах заток можна побачити сотні тисяч брижачів *Philomachus pugnax* Linnaeus, 1758. 115 видів птахів занесено до різних охоронних списків, понад 30 із них – до Червоної книги України.

Також пропонуємо Фейн (9,5 га), що має вилучення), що розташована на архітектурних мастків ро початку XX ст.

Треба включити до складу Парку Каркінітської затоки) узбережжя акваторія, що примикає до берега рідкісних видів риб і дозволяє можливість контролювати стан відпочинку, сприяти охороні Каркінітської затоки, а також на о. Джарилгач та його півострові.

Пропонується також до складу Парку Свинячої та Овечій (250 га) мису о. Джарилгач. Акваторія має значення. Всі перераховані території зимівлі. Тут відмічено наявність наданої у постійне користування комплексу охорону найціннішої і означеної екосистеми. Це сприятиме навантаження та заповнюванню. Буде удосконалити оптимізація територіальних умов до площі Парку без втручання геоморфологічних, гідрологічних, екологічного стану, збереження та забезпечити раціональне використання рекреаційної діяльності.

Загальна площа акваторії, що удосконалення території о. Джарилгач, загальною площею «Пиндики» (1 800 га) та її частини заповідну. Ця смуга затоки є частиною заповідної зони на острові Джарилгач ботанічного державного заповідника.

Природний комплекс острівів антропогенних перетворень різноманіття. Спостерігалися різноманітні рослинного покриву, наявність відтворення флори та фауни. Оптимізації ландшафту сприятиме відновлення та поширення ендемічних, рідкісних видів рослин, відновлення корінних рослинних також проведено реорганізацію навантаження, що не виснажує територію.

В остаточному варіанті виконання поставлених завдань числі території з вилучення Джарилгацької затоки) із розвитку екологічної системи.

Також пропонуємо включити до складу НПП Роздольненський лісопарк Марії Фальц-Фейн (9,5 га), що має культурно-історичну цінність (як зона регульованої рекреації, без вилучення), що розташований поблизу узбережжя Каланчацької затоки, є однією із перлин архітектурних мастків родини барона Едуарда Олександровича Фальц-Фейна середини XIX – початку XX ст.

Треба включити також однокілометрову смугу моря (глибоководну частину Каркінитської затоки) уздовж о. Джарилгач (як зону регульованої рекреації, 4 100 га). Дана акваторія, що примикає до південного узбережжя о. Джарилгач – найцінніша для відновлення рідкісних видів риб і дельфінів, що тут мешкають. Включення її до меж Парку дасть можливість контролювати стихійний відпочинок громадян, організувати зону регульованого відпочинку, сприяти охороні та відновленню рідкісних видів глибоководної акваторії Каркінитської затоки, а також бути буферною територією, що обмежує антропогенний вплив на о. Джарилгач та його природні комплекси.

Пропонується також вилучити 550 га Джарилгацької затоки уздовж урочищ Кос Свинячої та Овечій (250 га), коси напроти с. Лиманське (200 га) та 100 га уздовж східного мису о. Джарилгач. Акваторія, що пропонується для вилучення має багатофункціональне значення. Всі перераховані частки акваторії найцінніші для охорони птахів під час міграцій та зимівлі. Тут відмічено найбільші скупчення водоплавних птахів. Розширення території, наданої у постійне користування Парку, дасть можливість забезпечити повноцінну комплексну охорону найціннішим об'єктам (у тому числі ендемічним видам флори та фауни) і означеної екосистеми в цілому, попередить можливість посиленого антропогенного навантаження та за посередництвом контролю сприятиме раціональному природокористуванню. Буде удосконалена наукова, рекреаційна, еколого-освітня робота та проведена оптимізація територіальної структури Парку. Розширення території, що пропонується додати до площі Парку без вилучення, дасть можливість контролювати природний розвиток геоморфологічних, гідрологічних процесів у межах заток, сприяти поліпшенню їх екологічного стану, збереження та відтворення біорізноманіття, біологічної продуктивності та забезпечити раціональне, помірне використання водних живих ресурсів, сприятиме розвитку рекреаційної діяльності.

Загальна площа, що пропонується для приєднання – 40 250,5 га. У рамках удосконалення територіальної структури НПП «Джарилгацький» пропонується: територію о. Джарилгач, загальною площею 5 605 га вилучити у користувачів. Змінити статус урочища «Пиндики» (1 800 га) та акваторію уздовж урочища Пиндики (600 га) з господарської зони на заповідну. Ця смуга затоки буде водним бар'єром, який сприятиме додатковому збереженню заповідної зони на острові Джарилгач. Заповідною зоною необхідно також залишити 304 га ботанічного державного заказника.

Природний комплекс о. Джарилгач протягом тривалого періоду зазнав значних антропогенних перетворень. Зазнало значного впливу аборигенне біологічне та ландшафтне різноманіття. Спостерігається нераціональне, а іноді і шкідливе природокористування, зміни рослинного покриву, надмірне навантаження на природні угруповання, низький потенціал відтворення флори та фауни острова. Вилучення даної території, дасть можливість оптимізації ландшафту острова шляхом зниження активності лісомисливської діяльності, відновлення та поширення рідкісних та типових рослинних угруповань, збереження ендемічних, рідкісних видів флори та фауни, сприятиме ренатуралізації екосистеми острова, відновлення корінних зоокомплексів, збільшення чисельності рідкісних видів тварин. Буде також проведено реорганізацію рекреаційного господарства, оптимізовано туристичне навантаження, що не виснажувало б природний комплекс острова.

В остаточному варіанті розподіл і загальна територія Парку, які зможуть забезпечувати виконання поставлених завдань, мають бути такі. Загальна площа Парку – 50 800,5 га у тому числі територія з вилученням у постійне користування – 9 455 га (1 150 га акваторії Джарилгацької затоки) із них заповідна площа 5 404 га, територія без вилучення – 41 345,5 га. Розвиток екологічної освіти та виховання в НПП необхідно проводити професійно

підготованими штатними спеціалістами, без нанесення шкоди біотичному та ландшафтному різноманіттю НПП у строгій відповідності до режиму його охорони.

Важлива соціальна спрямованість природоохоронної та еколого-освітньої діяльності НПП з охопленням широких верств населення, громадських організацій, природоохоронних органів, освітніх закладів, органів місцевого самоуправління. Вона не повинна дублювати зміст, форми та методи шкільної та вузівської освіти, а орієнтувати на формування у населення екологічної культури, престижу НПП, ознайомлення с місцевим біорізноманіттям, поглиблення екологічних та природоохоронних знань людей.

УДК 581.1

Стан середньодекоративних злакових трав в умовах техногенезу

Ю. В. Лихолат, Г. С. Россихіна-Галича, Р. Ю. Красуля, П. А. Лоб

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
Дніпропетровськ, Україна, lykholat2006@ukr.net

State of medium ornamental cereal grasses under technogenesis

Y. V. Lykholat, G. S. Rosykhina-Galycha, R. Y. Krasulia, P. A. Lob

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, Ukraine

Культурний газон – своєрідний фітоценоз, створений шляхом вирощування різних рослин, переважно багаторічних злакових трав, які утворюють у результаті багаторічного розвитку щільний надґрунтовий покрив – дернину. Газон – невід’ємний елемент об’єкта ландшафтної архітектури. Його травостій поглинає з атмосфери частину пилу та газів, приглушує шум; захищає ґрунти від водної та вітрової ерозії, має іонізуючу та фітонцидну дію, очищує повітря від шкідливих мікроорганізмів. Трави випаровують у середньому від 5 до 7 тис. м³/га за вегетаційний період. Це істотно підвищує відносну вологість приземного шару повітря та створює прохолоду на території об’єкта.

Тенденцією останніх десятиліть стало катастрофічне зростання рівня антропогенного навантаження на зелені об’єкти, внаслідок неконтрольованості викидів промислових підприємств і автотранспорту. Це викликає потребу дослідження механізмів адаптації рослинних організмів, особливо трав’янистих дернотвірних видів, до хронічної дії поллютантів. Крім хронічного забруднення у період вегетації газонні трави можуть пошкоджуватися такими хворобами, як септоріоз, іржа, борошниста роса, чорна плямистість. Для підвищення стійкості рослин, слід не тільки уважно дотримуватися всіх правил догляду за газоном, а і обов’язково вносити азотні, калійні, фосфорні добрива, а також періодично проводити обробку трави залізним купоросом. Якщо вчасно не удобрювати газон мінеральними добривами зростає імовірність їх враження корковою хворобою (червоною ниткоподібністю) або рожевою мозаїчністю. У будь-якому випадку при появі перших ознак захворювань, необхідно обробити уражені місця карбендазімом або іншим системним фунгіцидом.

Для визначення пристосованості газонних трав до міського середовища найкращим показником є рівень пероксидного окиснення ліпідів. Процеси ПОЛ інтенсивніше протікали у особин мишію зеленого, ніж у пирію повзучого, що ймовірно свідчить про активнішу систему захисту та стійкість останнього до умов існування.

У процесі роботи СОД відбувається накопичення пероксиду водню, який є сильним окислювачем і негативно впливає на метаболізм рослини. Знешкодження токсиканту забезпечується завдяки функціонуванню каталази, яка розкладає H₂O₂ на воду та молекулярний кисень. У листках пирію повзучого та мишію зеленого віргінільного періоду в забрудненому промисловими викидами та вихлопами автотранспорту фітоценозі активність каталази збільшена відносно рослин контрольного фітоценозу на 16 та 23 %. Надалі (генеративний

стан) активність ферменту з тенденцією до перевищення активності в надземних фітоценозах. Пристосування рослин до умов техногенезу відбувались за рахунок трав’янистих рослин в

Серед двох джерел активних продуктів меншому накопиченню. Вмісту ТБК-продуктів у стану міського фітоценозу

УДК 581.5(477.63)

Структура

Дніпропетровськ

Конференція

Oles Honchar

Під впливом рослинності у степових умовах часом призводить до зменшення природної рослинності. Це є актуальним питанням для України. Трав’янистий компонент особливо зокрема до водного балансу є індикатором.

Представлена робота була проведена на базі Інституту національного університету імені Олеся Гончара в місті Дніпропетровську на кафедрі геоботаніки, біогеографії сезони 2009–2011 років на площі генеральної території м. Самара, в’язова діброви (та у тальвегу). Об’єкт дослідження порівняно з деревною рослинністю визначення структурних елементів і проективне покриття видів та виконано біологічне дослідження

У межах закладеної ділянки 18 видів вищих судинних рослин (Lamiaceae) (Caryophyllaceae), хвощів